

ASUPRA NOȚIUNII DE SISTEM CATEGORIAL

Bogdan RUSU¹

bogdan_p_rusu@yahoo.com

ABSTRACT. In this paper I discuss the notion of categorial system. I start by making a few remarks concerning the general lines of some metatheoretical doctrines shared by many constructors of categorial systems of analytic orientation. After, I expose the notion of categorial framework proposed by Körner (1970) and I discuss the status of ontological categories and the notion of systematicity involved in some relatively recent examples of categorial system. Finally, I propose a new logical format for categorial systems, which accommodates a large variety of existent categorial systems, and which can serve as a methodological instrument for reconstructing and comparing diverse categorial systems.

KEYWORDS: categorial framework, ontological categories, categorial systems of analytic orientation, reconstructing categorial systems.

În timp ce în filosofia continentală interesul pentru elaborarea sistemelor categoriale s-a încheiat odată cu activitatea lui Nikolai Hartmann, în filosofia anglo-saxonă el a apărut destul de târziu, și la început fără rezultate notabile. Desigur, reflecții asupra categoriilor au existat întotdeauna, dar aceste reflecții au fost asociate fie cu un dezinteres privitor la munca de sistematizare a categoriilor, fie cu un scepticism privitor la posibilitatea elaborării unui sistem al lor. Din punctul nostru de vedere, cele mai mari merite în relansarea pe piața filosofică a ideii de sistem categorial îi aparțin lui Stephan Körner. Însă

¹ Doctor în filosofie, Universitatea București (2008), doctorat în filosofie în curs, cotutela Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS) Paris – Katholieke Universiteit Leuven; Lector la Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați, profesor asociat (2010–2011) la EHESS Paris.

există și alte încercări demne de atenție, care configurează istoria recentă a subiectului în filosofia analitică. Astfel, nici o survolare a domeniului nu s-ar putea lipsi de a pomeni numele unor filosofi precum Roderick Chisholm, Reinhardt Grossman sau Ingvar Johansson.

Trebuie să remarcăm că acești autori nu datorează în general nimic unor autori clasici de sisteme categoriale, precum Kant, Hegel, Peirce, Alexander, Whitehead² sau Hartmann. Majoritatea sistemelor categoriale existente pot fi clasificate ca fiind de inspirație neoaristotelică, după cum vom vedea în continuare. Cu toate acestea, o comparație a sistemului whiteheadian de categorii ale existenței cu noile sisteme categoriale se poate dovedi instructivă, pentru a releva particularități mai înainte neobservate ale conceptului whiteheadian de categorie a existenței.

Înainte de a vedea despre ce e vorba în cazul noilor sisteme categoriale, dorim să facem câteva observații preliminare.

În primul rând, cuvântul „categorie” înseamnă la acești autori întotdeauna „categorie ontologică”. Ei folosesc deseori în mod explicit această sintagmă, iar sistemele lor categoriale sunt sisteme de categorii ontologice. În istoria filosofiei categoriile s-au înfățișat în câteva modalități diferite; chiar dacă un Kant a putut vedea în tabela sa de categorii realizată intenția lui Aristotel, totuși nu avem nici o îndoială că noțiunile de „categorie” ale celor doi filosofi au înțelesuri radical diferite. În orice caz, a considera categoriile kantiene „categorii ontologice” ar fi o idee proastă, și nu e de mirare că nimeni nu face așa ceva. Prin urmare, a înțelege prin „categorie” exclusiv „categorie ontologică” înseamnă a te situa în prelungirea numai a unei părți a tradiției filosofice – și anume a tradiției aristotelice, sau aristotelico-scolastice, care include o bună parte din filosofia modernă de asemenea, îndeosebi empiriștii britanici. Tradiția care a început cu Kant, pentru a trece prin Hegel și a ajunge la Husserl și Hartmann nu are continuatori printre autorii recentți de sisteme categoriale.

În al doilea rând, metaontologia acestor autori include de cele mai multe ori principiul univocității lui „a fi”, pe urmele lui Quine și

² Influența lui Whitehead, totuși, combinată cu cea a lui Peirce, este vizibilă în filosofia lui Paul Weiss, care elaborează un sistem de categorii enorm în Weiss (1939). Numai mult mai târziu, prin articolul lui Peter Simons (1998), contribuția lui a fost recunoscută ca valoroasă, dar fără a exercita deocamdată o influență serioasă asupra filosofilor analitici.

contra lui Aristotel. Analiticii resping orice metafizică a „modurilor existenței”, spunând că tot ce există, există în unul și același sens. Astfel, sistemele lor categoriale pretind a epuiza toată „fauna” universului. Criteriul angajării ontologice determină selectarea tipurilor ontologice de bază, iar instrumentul de lucru principal este reducția ontologică. Cu alte cuvinte, filosoful analitic va pleca, în efortul său de a înjgheba un sistem categorial, de la jungla de entități care populează paginile scrierilor de ontologie și va încerca să arate că în această junglă există categorii care nu sunt reductibile la altele și categorii care sunt reductibile, sau dependente ontologic. Lista categoriilor ireductibile va genera sistemul categorial. Cel mai adesea, ontologii vor practica reducția definitională stil Carnap sau tehnica parafrazării, de tip Quine. De exemplu, în cartea dedicată de Chisholm categoriilor întâlnim următoarea diversitate de entități: aparențe, *attribute*, clase, *entități contingente*, *entități necesare*, *evenimente*, fapte, fictionalia, individuali, intentionalia, *limite*, locuri, *non-stări*, persoane, posibilia, propoziții, relații, *stări*, *substanțe*, timpuri. Dintre acestea, numai cele redată cu caractere italice sunt reținute, restul fiind reduse sau eliminate.

O altă observație pe care ținem să o facem este că printre filosofi analitici interesați de problema sistemelor categoriale este în vigoare o dogmă: ei susțin în cor că un astfel de sistem este o clasificare, sau vârful unei clasificări exhaustive a entităților, partea ei ce conține clasele cele mai generale. Ne-a fost imposibil să găsim în toată literatura pe care am parcurs-o vreun temei în favoarea acestei afirmații. Cu adevărat, ea este încetățenită și funcționează ca o dogmă. Ea acceptă cel mult variații privitor la logica clasificării, dar nu se întâmplă niciodată ca punctul de vedere că un sistem categorial este o clasificare să întâmpine vreo rezistență. Cu toate acestea, lucrurile nu stau chiar așa. Pentru a lua numai un exemplu, sistemul lui Hegel din *Știința logicii* nu este în nici o privință apropiat de ceea ce se înțelege în logică printr-o clasificare. Nici sistemul lui Alexander nu are multe în comun cu clasificările, după cum, în opinia noastră, nici cel aristotelic nu este o clasificare, deși multe încercări de reconstrucție îl înfățișează ca pe o clasificare. Ținând cont de acest aspect, dogma despre care vorbim ne apare mai degrabă ca un principiu normativ în construcția de sisteme categoriale. Mai degrabă se decretează ca un sistem categorial *trebuie* să fie sau să cuprindă o clasificare, decât să se ofere vreo justificare pentru această exigență.

O altă observație privind stilul general al elaborării de sisteme categoriale în filosofia analitică recentă este că aceasta cultivă o indistinție de principiu între „element” și „categorie”³. O categorie este, potrivit originii conceptului și a celor mai importante exemplificări ale ideii (Aristotel, Kant, Hegel), ceva de natură conceptuală, sau conceptual lingvistică (precum la Aristotel, „cuvinte simple ce semnifică prin concepte simple”) ceva care ține de efortul omului de a conceptualiza existența, de a o proiecta într-o rețea teoretică. Elementele universului sunt, în schimb, entitățile cele mai fundamentale din univers, precum, să spunem, tropii – concurenți perdanți ale entităților fundamentale determinate de cosmologiile științifice. Ontologia analitică numește, deci, aceste elemente „categorii”; dar sistemele categoriale ale analiticilor sunt în multe cazuri sisteme elementare. Desigur, există poziții mai nuanțate, care lasă fizicii ce este al fizicii, găsind totuși și filosofiei o sarcină atât de modestă, încât nu poate trezi, credem, vreun entuziasm altcuiva decât celor pasionați de exerciții gratuite. Astfel, unii filosofi (J. Seibt) susțin că fizica este cea care etermină *entitățile fundamentale* din univers, dar că filosofia (ontologia) este cea care determină *tipurile de entități fundamentale* existente. Desigur, pentru ce fizicianul nu ar avea competența de a-și întocmi propriile clasificări care să determine tipurile sau genurile de entități existente, nu este evident. Dar cu atât mai bine pentru filosofii dispuși să facă ei înșiși această muncă, campionii acestui nou scolasticism care fac din filosofie un exercițiu autofag și searbăd.

Nu putem să insistăm aici asupra tristeței acestor puncte de vedere despre natura metafizicii și ontologiei și despre scopul construcției de sisteme categoriale. Putem însă să indicăm originea acestor doctrine sărmane: este vorba despre lucrarea *Individuals* a lui Strawson, cea care a lansat și a acreditat ideea că metafizica, pentru a fi legitimă, trebuie să fie descriptivă, adică trebuie să descrie schema conceptuală a gândirii comune. Astfel, noțiunea de „sistem categorial” (uneori „schemă categorială”) a fost înlocuită pe nesimțite cu cea de „schemă conceptuală”. Or, cele două noțiuni nu sunt echivalente.

Schema conceptuală, găsim în *Oxford Dictionary of Philosophy*, este „sistemul general de concepte care structurează și organizează gândurile și percepțiile noastre”⁴.

³ Vezi Pârnu (2002).

⁴ „Conceptual scheme” in *The Oxford Dictionary of Philosophy*. Simon Blackburn. Oxford University Press, 1996. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press.

Este foarte cunoscută discuția din epistemologie în legătură cu „schemele conceptuale” și care l-a avut ca principal protagonist pe Donald Davidson. În celebrul său articol dedicat subiectului, el pune foarte clar „schema conceptuală” în legătură cu sistemele categoriale:

„schemele conceptuale, ni se spune, sunt feluri de a organiza experiența; ele sunt sisteme de categorii care dau formă datelor senzațiilor; sunt puncte de vedere din care individualii, culturile sau perioadele [istorice, n.m.] privesc ceea ce se petrece. ... Realitatea însăși este relativă la o schemă: ceea ce contează ca real într-un sistem poate să nu fie așa în altul.” (Davidson 1973/74, 5).

Desigur, această noțiune își începe istoria cu Kant. Potrivit definiției lui Davidson, o schemă conceptuală are două funcții: de a structura experiența și de a servi drept criteriu al realității (adică adevărul propozițiilor despre este evaluat în funcție de această schemă). Altfel spus, schemele conceptuale au un rol important atât în cogniție, cât și în cunoaștere. Or, dacă luăm preliminar noțiunea de sistem de categorii în accepțiunea pe care i-o dau ontologii analitici, cea de clasificare de entități, este clar imediat că nici o astfel de clasificare nu poate interveni vreodată ca factor activ în cogniția umană. O clasificare a entităților nu va da niciodată „formă datelor senzației”, prin urmare nu va putea fi echivalentă cu ceea ce se înțelege prin „schemă conceptuală”. Vom spune că un sistem categorial de tipul celor elaborate de filosofii analitici recentii nu are nici o funcție *cognitivă*.

Definiția lui Davidson poate fi generalizată izolând funcția *epistemică* a schemelor conceptuale de funcția lor *cognitivă*. Astfel, *The Oxford Companion to Philosophy* definește schema conceptuală ca fiind

„o mulțime de concepte și propoziții care furnizează un cadru pentru a descrie și a explica elemente (items) ale unui domeniu (subject-matter) împreună cu criteriile de a recunoaște care fenomene trebuie să fie considerate deviante și având nevoie de o explicație”⁵.

Această definiție este mai restrânsă și pare să concorde mai bine cu noțiunea lui Körner de „cadru categorial” (*categorial framework*), de care ne vom apropia în cele ce urmează. O schemă conceptuală privită astfel nu pare să aibă probleme în a admite competitori și se apropie mai mult de anumite puncte de vedere carnapiene și kuhniene. Ea diferă, însă, fundamental de noțiunea analitică de sistem categorial,

⁵ Prof. Harold I. Brown "conceptual scheme" in *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford University Press 2005. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press

nerespectând regula de a fi o clasificare, sau nefăcând din asta o caracteristică esențială a lor și neconținând „elementele” realității, cum am menționat că o fac sistemele categoriale pe care le vom trece în revistă în continuare. Pentru a spune același lucru în mod diferit, chiar și în această accepțiune mai slabă o schemă conceptuală nu poate fi totuna cu un sistem categorial, pentru că are doar o funcție *epistemică*, fără a avea și una *ontologică*.

Conceptul lui Körner de „cadru categorial”. Stephan Körner a adaptat și relativizat elemente din filosofiele lui Aristotel, Kant, Frege și alții în intenția de a oferi o noțiune de „cadru categorial” care să fie consistentă cu momentele esențiale ale istoriei denotatului acestei noțiuni. Lucrarea sa *Categorical Frameworks* depășește însă acest scop, Körner propunând aici propria sa metafizică „antropologică” pe care o va dezvolta mai târziu în *Metaphysics. Its Structure and Functions*. Analiza propriu-zisă a noțiunii de cadru conceptual se găsește în primul capitol al cărții lui, restul fiind dedicate unor probleme care nu au deosebită relevanță pentru subiectul nostru. Acest prim capitol tratează, pentru a fi mai preciși, despre „categorisiri și cadre categoriale”.

Noțiunea de categorie, definită de filosoful ceho-britanic prin apel la înțelesul său ordinar, nu are nici un mister, ci se înscrie clar într-o tradiție nearistotelică:

„În utilizarea lui comună, termenul ‚categorie’ înseamnă simplu o clasă, de obicei o clasă destul de cuprinzătoare, de entități. Rafinările tehnice propuse de Aristotel, Kant și alți filosofi sunt atât de eterogene încât nici una dintre ele nu poate fi privit ca ferm stabilită” (Körner 1970, 1).

Prin urmare, în loc să facă referință la concepția unui sau altui gânditor, Körner va introduce noțiunea de „cadru categorial” într-un sens tehnic, adică va produce o definiție stipulativă a acesteia. Pașii urmați pentru introducerea noțiunii sunt:

1) o discuție a clasificării entităților, cu accent pus asupra deosebirii dintre genuri naturale și clase arbitrare

2) o discuție asupra relației existente între

a) categorii (genuri maxime ale clasificării naturale) și alte categorii

b) genuri maxime și genuri subordonate

3) caracterizarea atributelor

a) a căror posesiune comună este o condiție necesară și suficientă pentru ca o entitate să fie membru al unui gen maxim

b) a căror posesiune comună este o condiție necesară și suficientă pentru ca o entitate să fie un membru individual și distinct al unui gen maxim

4) o discuție despre asumțiile logice implicate în categorisirea tuturor entităților în genuri maxime și în consituirea și individuarea membrilor lor

Va urma o distincție între categorisirea ontologică și categorisirile semantică / sintactică, pentru precizarea mai clară a conținutului noțiunii de categorisire ontologică.

Vom începe, deci, cu noțiunea de clasificare naturală. Orice gândire presupune clasificarea, iar orice clasificare implică judecări despre faptul că un obiect sau mai multe posedă sau nu o anumită caracteristică. Noțiunile de obiect și caracteristică nu pot fi definite independent: obiectul este ceea ce posedă caracteristici, caracteristica este ceea ce este avut (sau posibil de avut) de către un obiect. Deoarece caracteristicile, la rândul lor, au și ele caracteristici, ele sunt de asemenea obiecte. Dar nu toate obiectele sunt caracteristici.

Def.: O clasificare a tuturor obiectelor discernate sau discernabile de o persoană se numește naturală dacă:

a) toate obiectele sunt clasificate într-o mulțime finită de clase nevide, exclusiv disjuncte.

b) obiectele din fiecare clasă sunt iarăși clasificate într-o manieră oarecare

c) procesul subclasificării nu continuă la infinit (cf. *ibid.*, 2)

Clasificările care par naturale unor oameni pot părea nenaturale altora. De ce se întâmplă acest lucru? Că o clasificare naturală trebuie să respecte diferențele naturale nu este un răspuns. Cu alte cuvinte, ce criterii trebuie să respecte în plus o clasificare pentru a fi acceptată ca naturală?

O privire sinoptică asupra clasificărilor acceptate ca naturale în decursul timpului arată în opinia lui Körner că acestea respectă într-o măsură mai mare sau mai mică următoarele criterii:

i) disting între obiecte logic fundamentale și obiecte care nu sunt logic fundamentale⁶;

ii) disting între obiecte care sunt ontologic fundamentale și obiecte care nu sunt astfel⁷;

⁶ Că un obiect este logic fundamental înseamnă că are caracteristici, dar nu este la rândul lui o caracteristică.

⁷ Că un obiect este ontologic fundamental înseamnă că el poate exista independent și separat de alte obiecte.

iii) disting între obiecte „psihologic coordonate” și obiecte „psihologic disparate”⁸

O clasificare este respinsă ca nefiind naturală dacă încalcă modul în care noi operăm cele trei distincții de mai sus, anume distincțiile *logică, ontologică și psihologică*.

Distincțiile logică și ontologică apar la Aristotel, care „definește substanțele (prime) ca obiecte logic ultime și ontologic fundamentale” (*ibid.*, 3). „El susține că distincția *lui* între substanțe și non-substanțe este absolută și (se pare) susține punctul de vedere chiar mai tare că în natura lucrurilor și a gândirii poate exista doar o clasificare cu adevărat naturală.” (*ibid.*) Distincția psihologică este ca mai vagă dintre toate trei⁹. Coordonarea psihologică se referă la asemănare, similaritate sau izomorfism (simetrie) – temeuri pe care obiectele sunt grupate laolaltă.

Prima noțiune discutată de Körner este cea de „categorisire” (*categorisation*). Este rezonabil, spune el, să ne așteptăm că standardele de inteligibilitate și convingerile metafizice ale unei persoane să fie în strânsă legătură cu concepția lui de clasificare totală naturală, ca opusă celei artificiale. La fel de rezonabil este să ne așteptăm ca natura acestei relații să fie mai evidentă la nivelurile mai înalte și mai abstracte ale clasificării, decât la cele joase. Astfel, o „categorisire” va fi văzută, potrivit dogmei clasificationiste, ca vârf al unui arbore clasificatoriu:

„Va fi convenabil să rezervăm termenul 'categorisire' pentru nivelurile mai înalte ale unei clasificări totale și să îl definim într-un sens special care este totuși înrădăcinat în tradiția filosofică. O categorisire în acest sens constă din următoarele faze, fiecare reprezentând o împărțire naturală acceptată sau respinsă, i.e. diviziunea tuturor obiectelor unei clase naturale în două sau mai multe clase naturale *nevide*, cumulat exhaustive și (cu excepția unor cazuri de graniță comune) reciproc exclusive” (*ibid.*, 4).

Körner consideră că există 7 asemenea faze:

- (i) acceptarea unei împărțiri a tuturor obiectelor în
 - a) o clasă de particulari (obiecte logic ultime)

⁸ Două obiecte sunt psihologic coordonate dacă „își aparțin”, dacă sunt corelate într-un fel încât ele apar conștiinței împreună

⁹ Körner nu pare să fie la curent cu teoria peirceană a abstracției, care i-ar fi permis o articulare mult mai clară a punctului său de vedere despre obiectele „psihologic coordonate”.

- b) o clasă de atribute (obiecte care nu sunt logic ultime)
- (ii) *sau* acceptarea unei împărțiri a tuturor particularilor în
 - a) o clasă de particulari independenți (care sunt ontologic fundamentali)
 - b) o clasă de particulari dependenți (care nu sunt ontologic fundamentali)*sau* respingerea unei astfel de împărțiri, pe temei că una dintre clase este vidă
- (iii) *sau* acceptarea unei împărțiri a tuturor atributelor în
 - a) o clasă de atribute independente (ontologic fundamentale)
 - b) o clasă de atribute dependente (ontologic non fundamentale)*sau* respingerea unei astfel de împărțiri pentru că o clasă este vidă
- (i) *dacă* clasa particularilor independenți nu este vidă, *atunci* *sau* acceptarea unei împărțiri a acestei clase în două sau mai multe clase maxime independente de particulari *sau* respingerea unei astfel de împărțiri ca nenaturală
- (ii) *dacă* clasa particularilor dependenți nu este vidă, *atunci* *sau* acceptarea unei împărțiri a acestei clase în două sau mai multe clase maxime de particulari independenți *sau* respingerea unei astfel de împărțiri ca nenaturală
- (iii) *dacă* clasa atributelor independente nu este vidă, *atunci* *sau* acceptarea unei împărțiri a acestei clase în două sau mai multe clase maxime independente de atribute independente *sau* respingerea unei astfel de împărțiri ca nenaturală
- (iv) *dacă* clasa atributelor dependente nu este vidă, *atunci* *sau* acceptarea unei împărțiri a acestei clase în două sau mai multe clase maxime independente de atribute dependente *sau* respingerea unei astfel de împărțiri ca nenaturală.

Numai clasele obținute în urma primei dihotomii par să fie necesare pentru orice categorisire în opinia lui Korner, oricare dintre următoarele putând lipsi (putând fi considerată vidă în diverse scheme categoriale). Totuși Korner nu argumentează în favoarea primei dihotomii, deși discută în continuare sumar patru dintre dihotomiile de mai sus.

Împărțirea obiectelor în particulari și atribute „este general acceptată” (*ibid.*), provenind de la Aristotel și versiunea ei modernă cea mai clară se găsește în studiul lui Frege „Despre concept și obiect”.

Și împărțirea particularilor în particulari dependenți și independenți își are originea tot la Aristotel, ale cărui substanțe prime sunt ceea ce Korner numește particulari independenți. Împărțirea atributelor în dependente și independente provine, spune Korner, de la Platon, și este acceptarea sau respingerea ei este parte a problemei universalilor.

Filosoful ceho-britanic construiește, de fapt, o rețea de locuri conceptuale pentru diversele categorii posibile, obținând o anumită categorisire prin marcarea ca vide a anumitor locuri din această rețea. Deoarece nu există o singură selecție de „locuri” vide, rezultă implicit pluralitatea categorisirilor posibile. Această rețea sau format logic al categoriilor are la Körner următorul aspect:

	i n d e p e n d e n t	
A t r i b u t		p a r t i c u l a r
	d e p e n d e n t	

Desigur, fiecare căsuță (care reprezintă un loc categorial) este virtualmente divizată în două; noi ne-am oprit aici la formatul logic al unei categorisiri ce poate cuprinde 16 clase ultime, deci maxim 30 de clase-categorii cu totul. În cadrul de mai sus putem declara vid orice loc, cu condiția ca distincția dintre particulari și atribute să fie menținută. Iată, deci, câteva versiuni:

	i n d e p e n d e n t	
P a r t i c u l a r		A t r i b u t
	d e p e n d e n t	

Figura de mai sus corespunde aproximativ platonismului, negând existența particularilor independenți. Schema admite existența unor atribute independente, de care depind ontologic atât particularii, cât și unele atribute.

	i n d e p e n d e n t	
P a r t i c u l a r		A t r i b u t
	d e p e n d e n t	

Această schemă acceptă doar entități dependente, particulari și atribute. Ar putea fi un model al ontologiei lui Noica, în care generalurile și individualii sunt în interdependență, fiecare calificându-le pe celelalte.

Iată și un exemplu care pune în joc mai multe distincții, derivat din cel precedent:

		i n d e p e n d e n t				
		material	imaterial	material	imaterial	
particular	abstract					Atribut
	concret					
	abstract					
	concret					
		D e p e n d e n t				

După cum se vede, schema acceptă:

- attribute (dependente)¹⁰ imateriale abstracte;
- particulari (dependenți) concreți imateriali¹¹;
- particulari (dependenți) concreți materiali.

Astfel, prin operații combinatorice, în funcție de dihotomiile adoptate, se pot obține enorm de multe categorisiri.

Korner este interesat de acele diferențe între categorisiri care se bazează pe diversele posibilități de a accepta sau respinge o împărțire a unei clase de particulari independenți în genuri maxime de particulari independenți. Astfel de diferențe sunt ilustrate de istoria conceptului de substanță. De asemenea, este interesat și de diferențele dintre categorisirile care se bazează pe multiplele posibilități de a accepta sau respinge o împărțire a clasei particularilor dependenți în genuri maxime de particulari dependenți.

Interesul de a determina genuri maxime de particulari va prevala asupra aceluia de a determina dacă particularii astfel categorisiți sunt dependenți sau independenți.

În continuare, Körner va defini noțiunile de atribut/principiu constitutiv/individuant.

¹⁰ Determinația „dependenți” o punem între paranteze pentru că este redundantă.

¹¹ Suflete, sau persoane, sau selfuri.

Un particular poate fi clasificat ca membru al unui anumit gen maxim sau poate fi identificat ca un membru individual distinct al unui gen maxim. Deși astfel de operații pot fi făcute instinctive, ele se pot explicita de obicei precizând

a) atribute care caracterizează un particular ca membru al unui gen maxim

b) atribute care caracterizează un particular ca membru individual și distinct al unui gen maxim.

Atributele de primul tip se numesc *constitutive*, iar cele de al doilea tip *individuante*. Iată și definițiile corespunzătoare:

Un atribut C_1 este *constitativ particularilor unui gen maxim M*, dacă și numai dacă:

(i) atributul este aplicabil unor particulari, adică C_1 nu este vid

(ii) faptul că un particular aparține genului maxim implică logic că atributul este aplicabil particularului, adică „a fi un M ” implică logic „a fi un C_1 ” (*ibid.*, 7)

O propoziție este un *principiu constitutiv asociat cu un gen maxim* dacă a aserta propoziția înseamnă a aserta că un anumit atribut, C_1 , este constitutiv particularilor de gen maxim M .

Un atribut D este *individuant pentru particularii de un gen maxim M*, dacă și numai dacă:

(i) D nu este vid

(ii) Pentru orice particular aparținând lui M este disponibil un subatribut S al lui D (S nu este vid, „a fi un S ” implică logic „a fi un D ”) astfel încât faptul că un particular aparține lui M și posedă S implică logic și este implicat logic de faptul că particularul este o instanță distinctă a lui M ; altfel spus, dacă „a fi un M și un S ” implică logic și este logic implicat de „a fi un M distinct”. (*ibid.*)

Se observă că atributele individuante sunt reprezentate în limbaj prin așa-numiții „termeni generici” sau „sortali” (*sortal terms*)¹². O propoziție este un *principiu individuant asociat cu un gen maxim* dacă a aserta propoziția înseamnă a aserta că un anumit atribut D este individuant pentru particularii de un gen maxim M . (*ibid.*)

Aceste definiții sunt consonante atât cu uzul curent, cât și cu uzul lor filosofic:

„Prima este utilizată de Kant într-un sens similar cu al nostru, cu excepția că el nu ia în considerare posibilitatea categorisirilor

¹² Vezi Lowe 1989.

alternative și a principiilor constitutive alternative. Ultima apare tradițional în principal în încercările de a răspunde la întrebarea privitoare la ce face ca un obiect oarecare – mai degrabă decât un obiect de un anumit gen – să fie un obiect individual distinct” (*ibid.*, 8).

Care este legătura dintre o categorisire și logică? A categorisi obiectele în genuri maxime înseamnă a aplica noțiunea de implicație logică, deoarece, genurile maxime fiind disjuncte, a spune că un obiect face parte dintr-un gen înseamnă a spune că el nu face parte din alte genuri. Deci „a fi un membru al lui M_1 ” implică logic „a nu fi un membru al lui M_2 ”.

Implicațiile „logic valide”, ca și conjuncțiile sau disjuncțiile „logic valide” sunt determinate prin referință la o logică, adică la o mulțime de principii logice care fac ca o propoziție să fie adevărată doar în virtutea structurii sale. „Valid” este folosit de Korner idiosincronic. „Propoziție validă” înseamnă la el tautologie. Korner va considera 4 sisteme logice în cartea lui, anume sistemul logicii clasice (logiciste) L , un sistem intuicionist I , și două extinderi ale acestora L^* și I^* .

Multiplicitatea actuală și posibilă de categorisiri și principii constitutive și individuatoare se pliază astfel pe o multiplicitate de logici cu privire la care este determinată validitatea implicațiilor și a altor propoziții. Dacă cineva care utilizează un cadru categorial F determină validitatea propozițiilor pe care le crede (în principal a implicațiilor din categorisirile sale și din principiile sale constitutive și individuante) prin referință la un sistem logic L , atunci L este o parte a lui F și se numește *logica subiacentă lui F*. Pot fi utilizate și alte logici în afară de aceasta, în manieră auxiliară sau secundară.

Implicația logică poartă cu sine probleme speciale, cum ar fi cea a diferenței dintre implicațiile paradoxale și cele neparadoxale. Noțiunea de „implicație paradoxală”, caracterizată structural, cuprinde:

- a) unele, posibil toate implicațiile cu antecedent imposibil
- b) unele, posibil toate implicațiile cu consecvent necesar
- c) unele, posibil toate implicațiile cu un număr diferit de condiționali în antecedent și în consecvent

Implicațiile asertate în formularea categorisirilor nu sunt paradoxale în nici unul din sensurile a) – c).

Noțiunile discutate până aici sunt ingredientele definiției noțiunii de cadru categorial.

Un cadru categorial este format din:

- a) o categorisire a obiectelor
- b) principii constitutive și individuante asociate cu genurile maxime ale categorisirii
- c) o logică subiacentă (cf. *ibid.*, 10)

Această definiție nu prejudică asupra chestiunii dacă există un unic cadru categorial adevărat, corect sau adecvat.

Dacă există un singur cadru categorial, atunci filosofia e ultima curte de apel competentă să-l analizeze și stabilească și să judece adecvarea oricărei gândiri dependentă de acest cadru.

Dacă există mai multe, preocuparea filosofiei pentru ele rămâne legitimă, întrucât se leagă de propunerile speculative ale metafizicienilor care modifică cadrele categoriale ale lor și ale contemporanilor lor și de justificările fie ale cadrului în vigoare, fie ale schimbării categoriale. În cazul pluralității cadrelor categoriale filosofia nu poate fi judecătorul suprem în materie de adecvare a unei gândiri la un cadru categorial și rămâne de discutat, de exemplu, ce se întâmplă când o teorie științifică violează un cadru categorial.

Körner discută în continuare diferențele existente între o clasificare ontologică și alte tipuri de clasificări, în principal cea semantică.

Categorisirile ontologice diferă de cele gramaticale (adică ale părților limbajului) și de cele semantice (adică ale părților de vorbire semnificante), fiind mult mai generale. Se observă la Körner o reacție anti-wittgensteiniană: „Obiectele gramaticii și semanticii sunt doar o subclasă a obiectelor ontologiei. Nu se câștigă nimic dacă se încețoșează această distincție vorbindu-se în mod vag despre gramatică filosofică și semantică filosofică” (*ibid.*, 11). Dar gramatica și semantica unui limbaj pot fi utile pentru descoperirea „asumpțiilor ontologice” ale vorbitorilor lui.

La finele demersului său de a defini noțiunea de cadru categorial, Körner se oprește pentru a lua în considerare unele obiecții posibile la noțiunea tocmai introdusă:

- 1) Că nimeni nu ar folosi un cadru categorial. Obiecția ar avea sens numai dacă ar susține că nimeni nu utilizează *conștient* un cadru categorial, dar Körner nici nu susține asta mai mult decât Aristotel sau Kant sau alți filosofi.

2) Că fiecare ar utiliza mai mult de un singur cadru categorial. Obiecția ar avea sens dacă Korner ar susține imuabilitatea cadrului categorial de-a lungul întregii vieți a unei persoane. Dar Korner nu neagă posibilitatea ca una și aceeași persoană să-și schimbe cadrul categorial și angajările ontologice.

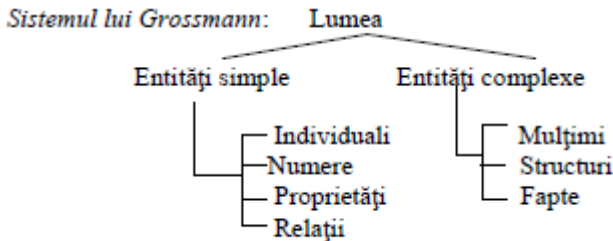
3) Că, chiar dacă fiecare ființă umană a folosit până acum un cadru categorial, este posibil ca generațiile următoare să nu mai folosească nici unul. Korner răspunde că asta nu poate fi o obiecție, deoarece el nu contestă nicăieri această posibilitate.

Așadar, noțiunea de „cadru categorial” a lui Körner prezintă următoarele caracteristici: a) presupune că o categorie este în esență o clasă de entități; b) presupune că un cadru categorial (sistem categorial, în terminologia noastră) este în esență o clasificare ontologică; c) presupune ca posibilă o pluralitate de sisteme categoriale, deci implică relativismul categorial; d) include o logică.

Câteva sisteme categoriale contemporane

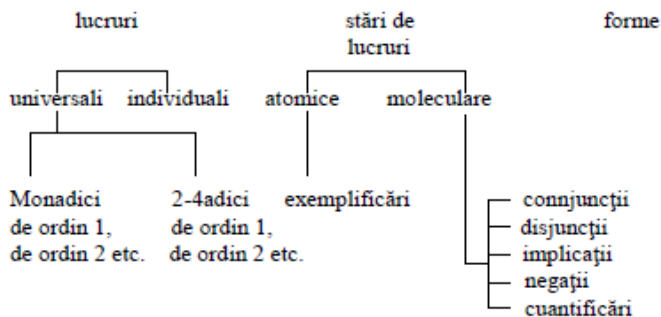
Körner era interesat în lucrarea sa să definească conceptul de „cadru categorial” și să considere importanța cadrelor categoriale în gândirea teoretică și practică. El nu propune și nu argumentază pentru un cadru categorial particular. Spre deosebire de acest filosof, cei care vor urma în expunerea noastră sunt mult mai „lucrători” și mult mai puțin teoreticieni. Ei se ocupă cu propunerea și apărarea unor sisteme categoriale precise, considerate a fi superioare altora, iar nivelul meta-teoretic al întreprinderii lor este în unele cazuri rudimentar, în general fiind subdezvoltat. Să vedem, deci, câteva astfel de sisteme categoriale și să tragem concluziile ce se impun.

Vom începe cu reprezentările grafice ale unor astfel de sisteme, care ne vor da o bună idee despre ce este vorba:

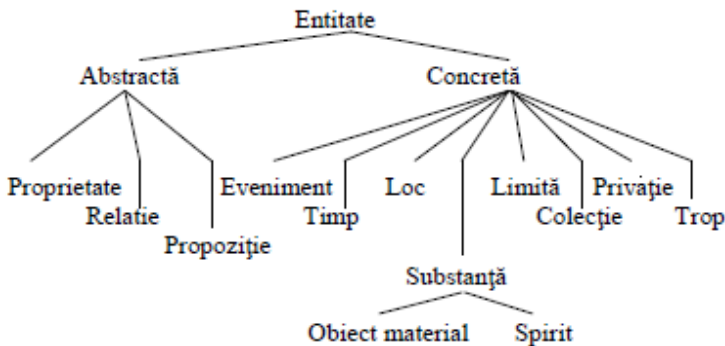
(Grossman 1983)

Sistemul lui Tegtmeier:

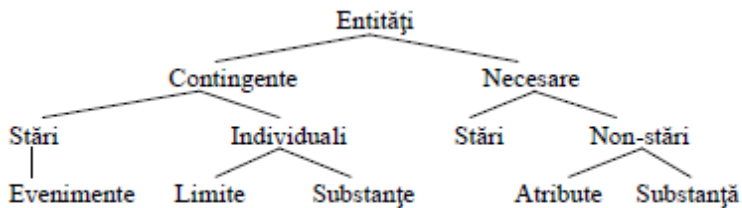
(apud Westerhoff 2005, 17)

Sistemul lui Hoffmann și Rosenkrantz:

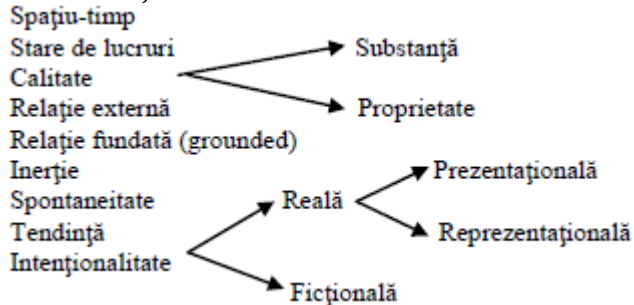

(Hoffman & Rosenkrantz 1994, 18)

Sistemul lui Chisholm:

(Chisholm 1996, 3)

Sistemul lui Johansson:

(Johansson 1994, 20)

Ce sunt categoriile în viziunea acestor autori? Care este scopul construcției unui sistem categorial după ei? Există reguli de urmat în această întreprindere? Iată câteva întrebări la care vom încerca să răspundem în continuare.

În primul rând vom remarca inspirația neo-aristotelică a acestor sisteme, recunoscută uneori explicit de către autori. Astfel, Reinhardt Grossman consideră că sistemul lui este o încercare de „a aduce la zi” (*op. cit.*, xv) categoriile Stagiritului; Ingvar Johansson spune că subscrie la viziunea categorială a lui Aristotel (*op. cit.*, 2); Chisholm, deși susține un realism platonice, afirmă clar că se folosește de intuițiile lui Aristotel (*op. cit.*, 3). Teoriile lui Hoffmann-Rosenkrantz și Lowe poartă urmele unei influențe similare. Așadar, încercările contemporane din filosofia analitică se revendică de la exemplul lui Aristotel, sau mai bine zis de la o anumită înțelegere a lui Aristotel, acea înțelegere care îi atribuie filosofului grec prima încercare de a oferi o clasificare completă a genurilor celor mai înalte de entități. Cum arată Peter Simons (1992, 391) această viziune derivă din Aristotel *via* stoici și neoplatonici. La Aristotel, consideră Simons, teoria categoriilor era legată esențialmente de doctrina predicăției; în lectura stoico-neoplatonică pe care Simons i-o atribuie lui Grossman, „teoria categoriilor, deși nelegată direct de predicăție, este centrală pentru ontologie” (*ibid.*).

Această noțiune de categorie la care constructorii analitici de sisteme categoriale aderă moștenește multe din impreciziile ideii originare. Astfel, Hoffmann și Rosenkrantz determină categoriile ca fiind „genuri ontologice autentice”, „genuri fundamentale de ființări” (*op. cit.*, 14); Grossman lasă se înțelege că o categorie ar fi un „gen de

entitate” (*op. cit.*, 3, 5). Nu toți autorii sunt, însă, expliciti. Printre ei există și din aceea care oferă numai definiții ostensive ale categoriilor, indicând propria lor schemă categorială. Chisholm, de exemplu, spune că „ce este o categorie poate fi arătat desenând tabloul de categorii ce va fi apărut aici” (*op. cit.*, *ibid.*). Jonathan Lowe, deși afirmă că „orice sistem de ontologie trebuie să conțină un tratament al categoriilor – adică o dare de seamă asupra a ce este o categorie ontologică ...” (Lowe 2004, 297) nu ajunge niciodată să ofere o definiție a conceptului de „categorie”, fiind mai degrabă interesat de înțelesul cuvântului „ontologică” asociat lui „categorie”. Ca și Chisholm, el încearcă să sugereze natura categoriilor prezentând nivelurile superioare ale unei „ierarhii ontologice”. Totuși, nu există temeuri foarte puternice pentru a crede că acești autori s-ar îndepărta de la opinia prevalentă despre categorii, anume că acestea ar fi genuri supreme de entități.

Această concepție implică însă, de îndată, două întrebări: 1) care este natura acestor genuri? și 2) care este limita de la care un astfel de gen nu mai poate fi considerat categorie?¹³

Prima întrebare vizează mai ales problema raportului dintre categoriile ontologice și genurile naturale. Sunt categoriile astfel de genuri? De asemenea, ea trimite la spinoasa problemă a universalilor. Sunt categoriile reale, mentale, sau lingvistice? A doua întrebare este în legătură cu așa-numita „*the cut-off problem*” (Westerhoff 2005): se consideră că un sistem categorial constituie vârful unei clasificări (naturale); dar unde se oprește acest vârf? Există criterii formale pentru a distinge între un gen care este categorie și unul care nu este?

Prima întrebare este complicată datorită obscurității conceptului de „gen natural”. Dar, în general, filosofii acceptă că se pot considera categorii genurile naturale cele mai înalte. Körner pare să aibă un punct de vedere în acord cu cele spuse. Un gen natural este caracterizat de anumite atribute constitutive și, mai ales, individuante, el este un sortal. Astfel, categoriile ar părea că sunt sortali superiori, sau genuri naturale supreme. Filosoful care a criticat cel mai ferm acest punct de vedere este Lowe. Categoriile nu pot fi identificate cu sortalii supremi, spune el, pentru că orice sortal are un criteriu de identitate asociat; or, dacă „ființă” (care este o categorie ontologică) ar fi un sortal, ar trebui să putem da criteriul de identitate pentru ființe, ceea ce nu putem face. Categoriile nu pot fi, din alt punct de vedere,

¹³ De exemplu genul „obiect de metal” nu poate fi considerat o categorie.

identificate ci genurile naturale supreme, pentru că genurile naturale sunt organizate într-o taxonomie, în timp ce categoriile formează o ierarhie ontologică. Diviziunile categoriale sunt *a priori*, în timp ce diviziunile taxonomice nu; „relațiile taxonomice între genuri naturale sunt o chestiune a posteriori care tine de legile naturii.” (Lowe 2001, 185). Genurile naturale, susține Lowe, nu pot fi identificate decât pe fundalul oferit de o schemă categorială. Ele sunt însă identificate prin condițiile lor de persistență sortală (*i.e.* condiții *a posteriori* sub care un lucru persistă în a instanța un gen natural) și prin condițiile lor de identitate. Determinarea acestor condiții metafizice *a priori* de identitate pare să implice întotdeauna recursul la un cadru categorial. Argumentele lui Lowe oferă temeiuri de a afirma că, dacă categoriile ontologice trebuiesc interpretate ca genuri, cum vrea tradiția analitică de inspirație aristotelică, atunci aceste genuri nu trebuie confundate cu genurile naturale. „Gen ontologic” nu înseamnă „gen natural”. Chiar dacă această rezoluție nu face lucrurile esențial mai clare în ce privește natura unui „gen ontologic”, ea ne spune totuși că taxonomiile științelor naturale nu ne pot ajuta la construcția unui sistem categorial.

Problema naturii universalilor, această eternă fundătură a filosofiei, nu are asupra categoriilor decât un impact indirect. Trebuie însă să clarificăm un aspect al chestiunii: dacă categoriile sunt concepte, genuri de entități, tipuri de predicție sau reguli de recurență semantică e o întrebare în dreptul ei. Noi credem că întrebarea este greșit formulată, având la bază o presupuziție falsă. În orice caz, constructorii de sisteme categoriale din filosofia analitică par să se fi decis că categoriile sunt „genuri de entități”. Care este natura ontologică a genurilor este o altă întrebare, semănând cu întrebarea privitoare la natura universalilor. Și mai clar: categoriile pot fi considerate, ca să ne servim numai de o singură tipologie din literatură, entități transcendente, constituenți imanenți ai lucrurilor, similarități, colecții, concepte, tipuri (universali), tokenuri (individuali) (Garcia 1999, cap. 9). Odată ce am decis că ele sunt universali, și nu similarități, colecții etc., cădem sub incidența întrebării noastre: care este natura acestor universali?

Garcia este poate singurul autor recent care privește problema categoriilor în modul acesta. El are o înțelegere inflaționistă a categoriilor, considerând universalii o subclasă a categoriilor: toți universalii sunt categorii, dar nu toate categoriile sunt universali, diferența fiind că categoriile nu sunt obligatoriu instanțiabile. Garcia încearcă

să eludeze problema de a decide între o doctrină realistă, conceptualistă sau nominalistă a categoriilor. În analiza sa, toate problemele în legătură cu acest subiect provin din imperativul metodologic al reducției categoriale, motivat la rândul lui de imperativul parcimoniei ontologice. Pentru a evita problemele, deci, trebuie să se evite reducția. Propunerea lui Garcia este „de a se respecta integritatea categoriilor” (*ibid.*, 205). Aceasta înseamnă că „fiecare categorie, *qua* categorie, ar trebui să fie considerată a fi orice ar fi ea, ca determinată de propria ei definiție și nimic mai mult” (*ibid.*). După acest autor, propunerea lui acordă categoriilor neutralitate în raport cu problema dacă ele sunt tipuri de entități extramentale, concepte sau cuvinte. În realitate, el lasă problema tot acolo unde a găsit-o, spunând în fond că există categorii care sunt entități, există categorii care sunt cuvinte și există categorii care sunt concepte, întrucât categoriile sunt „domenii ale predicabililor”, iar un predicabil poate viza atât entități, cât și concepte sau cuvinte. În fine, problema opțiunii între nominalism, realism și conceptualism referitor la categorii poate fi evitată în stil Johanna Seibt, precizând că se poate discuta despre ceea ce există, despre cele ce fac adevărate enunțurile noastre, fără a avea și o teorie filosofică a adevărului și a purtătorilor de adevăr. În terminologia ei, de inspirație carnapiană, se poate face ontologie, chiar categorială, fără metafizică.

Astfel, întrebarea dacă genurile ontologice sunt genuri naturale maximale poate fi distinsă de întrebarea dacă genurile ontologice sunt de natură reală, conceptuală sau lingvistică: prima este o întrebare metateoretică, în timp ce a doua este o întrebare metafizică. Întrebările metafizice de acest tip pot fi lăsate la o parte, considerăm, în cuprinsul acestei lucrări.

A doua întrebare a beneficiat de mai multe tentative de răspuns, dintre care cel mai sărăcăcios poate fi considerat al lui Grossman:

„Ce este o categorie? Este un gen de entitate. Ce gen de gen? În răspuns la această întrebare, putem numai da exemple. Este acel sort de gen, cum am văzut, care distinge între individuali, pe de o parte, și proprietăți, pe de alta. Este acel sort de gen care, cum am notat, se supune unui anumit gen de legi, anume legile categoriale. Dar nici acest răspuns nu ne ajută în realitate prea mult. Trebuie deci să ne mulțumim, ca în atâtea alte ocazii, cu exemple mai degrabă decât cu definiții. În aceste cele mai fundamentale chestiuni ale metafizicii, definițiile sunt imposibile.” (op. cit., 5)

Un răspuns cu mult mai elaborat aparține lui Joshua Hoffman și lui Garry Rosenkrantz. Am văzut mai înainte că cei doi aderă la definiția categoriilor ca genuri ontologice. Ei aderă de asemenea și la dogma clasificationistă: „Un sistem de clasificare care este compus din astfel de categorii și care este aplicabil tuturor genurilor posibile de ființe ajută la clarificarea naturii realității.” (Hoffman & Rosenkrantz 1994, 14). Cei doi vor clarifica noțiunea această de sistem de clasificare, propunând o definiție a nivelului de generalitate propriu unei categorii ontologice. Iată deci agenda acestor discuții:

„Așa cum am indicat deja, categoriile ontologice sunt de diferite niveluri de generalitate, și sunt relaționate unele cu altele ca specii și genuri. Astfel, aceste categorii constituie un sistem de de clasificare care reflectă relațiile logice. În cele ce urmează vom încerca, mai întâi, să caracterizăm acest sistem și, în al doilea rând, să analizăm un nivel de generalitate (pe care îl vom numi nivelul C) din acest sistem care este crucial pentru încercarea noastră ulterioară de a analiza conceptul de substanță.” (ibid, 16)

Prima distincție din componența unui sistem categorial pe care o recunosc cei doi este între *abstracta* și *concreta*, pe care o consideră exclusivă și exhaustivă. Analiza distincției este oferită într-un apendix și este logic posterioară conceptelor care vor urma, motiv pentru care o vom prezenta, ca și autorul, abia la sfârșitul discuției. Intuitiv, se poate spune că ceva este concret dacă este termen al unor relații spațio-temporale, și abstract dacă nu este concret. *Entitate*, *abstracta* și *concreta* sunt deci termenii cei mai înalți din ierarhia clasificatorie examinată. Miza eforturilor celor doi autori este, însă, caracterizarea formală a categoriilor la al căror nivel se întâlnește substanța. Altfel spus, interesul este de a defini generalitatea proprie categoriei de „substanță”, considerată ca paradigmă. Caracterizarea acestui nivel se face prin introducerea unor definiții, care să codifice anumite intuiții preanalitice pe care le avem despre categorii: cum că acestea sunt instanțiabile sau că se pot include reciproc. Definițiile vor servi de asemenea și la caracterizarea structurii logice a schemei clasificatorii ce conține categoriile.

Prima idee codificată este cea de echivalență a categoriilor, care se identifică, în fapt, cu coextensivitatea necesară:

(D1) O categorie *a fi un F* și o categorie *a fi un G* sunt echivalente
 $=_{df} \square (x) (Fx \equiv Gx)$

De exemplu, a fi un eveniment și a fi o ocurență sunt categorii echivalente. Acestei definiții i se poate reproșa că este prea largă, întrucât permite asocierea categoriilor cu orice proprietate esențială a instanțelor sale. Într-adevăr, autorii recunosc că operează din comoditate cu o noțiune slabă de categorie, à la Garcia. În sens riguros, însă, cei doi autori înțeleg prin categorii „proprietăți care sunt genuri ontologice autentice, sau care divid lumea în feluri importante ontologic” (*ibid.*, 17 n.).

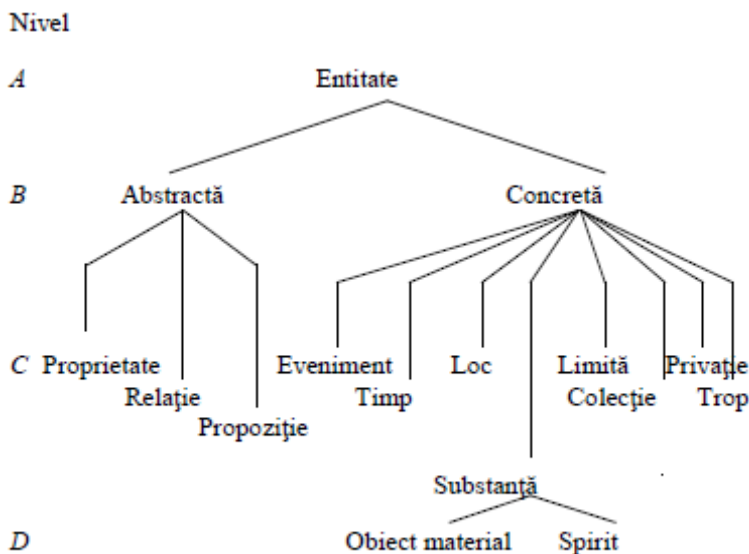
Definițiile care urmează redau relațiile logice care există pe „verticală” între componentele ierarhiei categoriale, anume relația de dubsumare și de instanțiere, care nu sunt altceva decât relațiile corespondente pentru proprietăți în general.

(D2) O categorie *a fi un F* este instanțiată =_{df.} $(\exists x)(Fx)$.

(D3) O categorie *a fi un F* este instanțiable =_{df.} $\diamond (\exists x)(Fx)$

(D4) O categorie *a fi un F* subsumează o categorie *a fi un G* =_{df.} (i)
 $\square (x)(Gx \rightarrow Fx) \ \& \ \diamond (\exists x)(Fx \ \& \ \neg Gx)$. (*ibid.*, 17–18)

Aceste definiții pot fi utilizate pentru a caracteriza nivelul de generalitate al categoriei substanței. Ierarhia nivelurilor de generalitate a schemei, care include nivelul vizat, este reprezentată de cei doi autori astfel:

(*ibid.*, 18)

La nivelul C găsim următoarea listă L de categorii centrale: proprietate, relație, propoziție, eveniment, timp, loc, limită, colecție, privație și trop. Cei doi trimit într-o notă de subsol, în legătură cu această listă, la *Categoriile* lui Aristotel. La nivelul D se găsesc acele categorii care sunt *tipuri*¹⁴ de categorii de nivel C . Nivelul D cuprinde clase de entități evident de o generalitate mai mică.

În următorul pas, va fi clarificată noțiunea de categorie de nivel C , dându-se condiții necesare și suficiente pentru această noțiune intuitivă. Iată această definiție:

(D5) O categorie $C1$ este la nivelul $C =_{df}$ fie (i) $C1$ este pe L și $C1$ este instanțiabilă, fie (ii) [(a) $C1$ nu este pe L și $C1$ nu se subsumează unei categorii instanțiabile de pe L , și nici o categorie de pe L nu se subsumează lui $C1$, și (b) nu există nici o categorie $C2$ care satisface condițiile din (ii)(a) și care o subsumează pe $C1$]. (*ibid*, 19)

(D5) formulează condițiile necesare și suficiente pe care le întrunesc categoriile de pe nivelul C . Această interpretare a nivelului C „generează o „listă” de categorii ale ființei care este *deschisă (opened)*” (*ibid.*, 21 n.). Se observă că lista categoriilor de nivel C nu coincide, după această definiție, cu lista L a unui sistem categorial, cu ceea ce Johansson numea *Kategorientafel*. După cum remarcă autorii, nu toate categoriile de nivel C este obligatoriu să se regăsească în L . Lista L poate conține și numai o selecție a categoriilor de nivel C , relevante pentru scopurile autorului ei. O observație de făcut este că criteriul (ii) din (D5) enunță condiția independenței ontologice reciproce a categoriilor de nivel C și, implicit, a celor din L .

Distincția abstract – concret, care completează caracterizarea unui sistem categorial în viziunea lui Hoffmann și Rosenkrantz, este făcută de cei doi autori în felul următor:

(AD1) x este concret $=_{df}$ x instanțiază o categorie de nivel C care posibil are o instanță care are părți spațiale sau temporale.

(AD2) x este abstract $=_{df}$ x este nonconcret.

Abstractul poate fi definit în termeni complet negativi deoarece se asumă că dihotomia abstract-concret este exhaustivă.

Așadar, conceptul de „categorie ontologică” este echivalat de cei doi autori cu conceptul de „categorie de nivel C ”. Orice altă categorie, care fie subsumează, fie este subsumată de o categorie de nivel C nu

¹⁴ Noțiunea de tip în acest context este neclară. O categorie superioară este un tip de categorie inferioară. Ce poate însemna acest lucru, nu este deloc limpede.

este considerată „ontologică”, adică se consideră că „bucata” din lume pe care o decupează nu are importanță ontologică. Această observație ar putea conferi o claritate sporită noțiunii de sistem categorial, dacă ar fi separată de dogma clasificationistă, cum din păcate nu este.

Un punct de vedere recent despre natura unei categorii ontologice pe care dorim să îl prezentăm este cel al lui Westerhoff. Conceptul de categorie ontologică pe care îl va propune acest este bazat pe o ontologie a stărilor de fapte, care sunt acceptate ca „primitive”. Dar el va caracteriza în final noțiunea de categorie și dintr-o perspectivă neutră ontologic, *i.e.* care nu formulează primatul nici unui tip de entitate. Westerhoff dă, de fapt, o procedură construcționistă care funcționează ca definiție operațională categoriilor ontologice. Ideea mai largă de categorie la care aderă Westerhoff conține câteva note pe care el le extrage din analiza empirică a câtorva sisteme categoriale, mai ales contemporane. El va încerca să ofere o noțiune de „categorie ontologică” consistentă cu aceste trăsături, anume „că ele sunt cele mai generale genuri de lucruri, că ele sunt organizate într-o ierarhie neîncrucișată (non-overlapping) și că anumite categorii sunt prea speciale pentru a fi categorii ontologice” (Westerhoff 2005, 2). Unde el diferă de tradiție este în revizionismul cu care privește rolul categoriilor în cercetarea ontologică. El le va considera ca pe niște „axiome ale lucrurilor”, ceea ce implică lipsa lor de importanță în sine, privarea lor de vreun adevăr intrinsec. Importante vor fi „teoremele” ontologice, nu „axiomele”, care se pot prezenta în oricâte sisteme posibile. Deci construcția de sisteme ontologice nu poate fi scopul exact al ontologiei. Întrebarea „ce categorii folosim”, spune Westerhoff, poate fi importantă din punct de vedere cognitiv, pentru că răspunsul la ea ne spune foarte multe despre felul cum sistematizăm informațiile, dar „ea nu are multă greutate filosofică” (*ibid.*, 218).

Să vedem acum ce se înțelege prin „categorie ontologică” după Westerhoff. În primă etapă, el va considera stările de lucruri¹⁵ ca elemente primitive ale universului și va construi definițional noțiunea de categorie ontologică. În a doua etapă el va generaliza procedura sa, într-o manieră amintind de Carnap. Într-adevăr, definiția sa nu are sens decât în cadrul unui proiect de sistem construcțional. Cum concepția generală de categorie ne interesează, ne dispensăm de analiza primei etape a demersului lui Westerhoff, trecând direct la procedeul său general de construcție a categoriilor.

¹⁵ Stările de lucruri sau de fapt trebuie înțelese à la Wittgenstein.

Astfel, „primele ingrediente de care avem nevoie pentru o interpretare de succes a categoriilor ontologice sunt colecțiile de obiecte” (*ibid.*, 140). Natura acestor colecții, modul lor de formare, nu interesează. Nu este important nici ca ele să respecte axiomele teoriei mulțimilor; dar se înțelege, totuși, că ele sunt entitățile descrise de teoria naivă a mulțimilor. Al doilea ingredient necesar este noțiunea de „a construi o colecție din alte colecții”. Nu poate exista un singur mod de construcție, se pot inventa oricâte tehnici. Ceea ce interesează este ca colecțiile obținute să aibă aceleași proprietăți ca și colecțiile neconstruite. Odată ce am reușit construcția unei colecții similare cu o colecție neconstruită, referința la colecția neconstruită nu mai este necesară, aceeași colecție este, deci, redusă conceptual. În urma unei asemenea proceduri știm care colecții sunt dispensabile și care nu. „Categoriile ontologice sunt atunci identificate cu submulțimea colecțiilor de obiecte ale căror membri le pot construi pe toate celelalte, folosind operații construcționale particulare.” (*ibid.*, 141)

Să exemplificăm această procedură. Să considerăm că colecțiile noastre sunt mulțimile razelor de lumină colorată din spectrul ROGVeAIVi. Avem așadar mulțimea razelor de lumină roșii, mulțimea razelor de lumină indigo etc. Tehnica de construcție de noi mulțimi va fi ceea ce se numește „combinarea aditivă” a culorilor, adică compunerea culorilor descrisă de Newton și care este valabilă numai pentru lumina colorată, nu și pentru pigmenți colorați. Regulile combinării aditive ne spun de exemplu că $R + G = O$, $R + A = Vi$ și $G + A = Ve$. Astfel, odată construite prin combinare aditivă clasele de raze de lumină de culoare oranj, violet, respectiv verde, referința la ele nu mai este necesară, ele sunt dovedite dispensabile. Prin urmare vom face referință numai la R, G, A – culorile primare – care pot fi considerate aici echivalentul categoriilor ontologice.

*O nouă noțiune de sistem categorial*¹⁶

Această trecere în revistă a câtorva sisteme categoriale contemporane ne-a oferit prilejul de a face câteva observații de care trebuie să se țină cont în înțelegerea noțiunii de sistem categorial. Această noțiune poate fi interpretată într-o manieră consonantă atât cu tradiția filosofiei analitice pe care am examinat-o sumar mai sus, cât și cu

¹⁶ Pentru discuțiile următoare sunt dator domnului profesor Ilie Pârvu de la Universitatea din București, fără ale cărui sugestii n-aș fi ajuns la punctul de vedere prezentat aici.

realizarea particulară a lui Whitehead, „schema filosofică” din PR. Metoda prin care ajungem la această noțiune nu este alta decât metoda generalizării imaginative a lui Whitehead, combinată cu tehnica aristotelică de a pleca de la punctele de vedere existente deja în tradiție.

Așadar, observația directă ne arată că în structura unui sistem categorial se pot distinge mai multe niveluri arhitecturale, sau componente.

În primul rând, trebuie ca un astfel de sistem să aibă un *Kategorientefel*¹⁷, adică o listă de categorii. Desigur, aceasta trebuie să fie însăși de descrierile sau definițiile fiecărei categorii, sau măcar a celor mai importante. Însă doar lista de categorii nu este suficientă; trebuie să existe de asemenea în compartiment care definește înțelesul precis al cuvântului „categorie”. De fiecare dată când acest nivel lipsește, avem probleme. Acesta este cazul teoriei lui Aristotel, care nu dă explicit o definiție a cuvântului „categorie”, generând astfel, *via* Porfir, cearta universalilor. Dezbaterile asupra naturii categoriilor aristotelice continuă până și astăzi. Înțelegerea corectă a unui sistem categorial presupune reconstrucția acestui nivel, dacă este absent, sau clarificarea lui, dacă acesta nu este artidat de o manieră convenabilă.

Una dintre cele mai mari erori care se fac atunci când se vorbește despre categorii, sau despre o teorie a categoriilor, este să se asume univocitate cuvântului „categorie”. Prin urmare, reconstrucția nivelului menționat eșuează adesea. Comentatorii neoplatonici au arătat că pentru Aristotel termenul „categorie” era un omonim. Astfel, se zice despre calitate că este o categorie în alt mod decât se zice același lucru despre substanță. Se poate generaliza această observație a comentatorilor aristotelici spunând că termenul „categorie” este în general omonim, nu doar în sistemul lui Aristotel. Astfel, este un adevăr vizibil că acest termen are, pentru gânditori diferiți, sensuri diferite. Din această cauză, încercarea de a determina *sensul* noțiunii de „categorie” sau de a elabora o teorie materială a categoriilor nu poate avea succes; nu se poate strânge într-o singură diferență toată bogăția de sensuri cu care cuvântul „categorie” a circulat în istoria filosofiei. Faptul că înțelesul conceptului de „categorie” nu poate fi determinat independent de cutare sau cutare teorie în a cărui vocabular intră ni se pare atât de evident încât

¹⁷ Termenul îl împrumutăm de la Johannsson (*op. cit.*, 2); filosoful suedez face o distincție între un *Kategorientafel* și o *Kategorienlehre*, spunând că la Aristotel găsim mai degrabă ilustrată prima noțiune, decât cea de-a doua.

nici nu necesită argumentare. Cu toate acestea, această observație atât de simplă nu a fost făcută până acum, după știința noastră.

În conexiune cu nivelul precedent, există un altul care constă din anumite constrângeri metacategoriale: aceasta vrea să spună că asupra unui *Kategorientafel* trebuie să se impună anumite restricții, că trebuie să se furnizeze principii privind relațiile dintre categorii. Evident, natura acestor constrângeri este determinată de natura definită anterior a categoriilor. Exemple sunt de găsit în operele lui Kant, Carnap, Hegel etc. Un exemplu important de astfel de constrângere este legea lui Sommers (Sommers 1963), care interzice unui *Kategorientafel* să aibă o structură de latică și îl obligă să aibă o structură de arbore. Acest nivel poate să fie prezent adesea de o manieră non-explicită, dar reconstrucția lui nu este întotdeauna dificilă. O privire atentă a listei de categorii poate dezvălui adesea relațiile mutuale ale categoriilor, deci poate permite formularea constrângerilor metacategoriale. Dar atunci când nivelul anterior este dificil de reconstruit, nivelul constrângerilor este și el greu de reconstruit. Putem să ne referim aici din nou la Aristotel. Care este structura listei aristotelice de categorii? Duă Brentano (și mulți alții) este un arbore. Dar alte interpretări ar putea indica o structură complet diferită. Este posibil, de exemplu, să se vadă lista lui Aristotel ca având un singur nivel sau cel mult două. Astfel, ea n-ar avea structură de arbore. Conform anumitor concepții despre categorii, se poate admite că unele sunt conținute de altele, obținându-se astfel o clasificare. Conform altora, precum cea a lui Carnap, nici o categorie nu poate să conțină o alta.

Următorul compartiment al unui sistem categorial conține principiile categorial asociate cu categoriile. Acest nivel poate fi exemplificat în operele lui Kant sau Hartmann. Grossmann și Körner recunosc de asemenea nivelul legilor categoriale. Legile categorial ale lui Hartmann sau principiile kantiene ale intelectului par să umple la fel de bine acest compartiment. Dar tipul de corespondență între categorii și principii categoriale diferă de la un sistem la altul. Un sistem categorial, desigur, poate să nu aibă articulat explicit un astfel de nivel, sau poate nici să nu aibă unul. Existența sau nonexistența acestui nivel nu depinde direct de natura asumată a categoriilor, ci are de a face cu alte considerații, privind în principal natura teoriei categoriale care le încorporează. O teorie categorială nu este nici un sistem categorial, nici o teorie a categoriilor, ci o teorie care utilizează un sistem categorial într-un scop definit.

Am menționat până acum mai multe componente ale unui sistem categorial: nivelurile metacategoriale ale definițiilor¹⁸ și constrângerilor, lista categoriilor și lista principiilor. Aceasta arată că un sistem categorial necesită în același timp un etaj teoretic și unul metateoretic. Cel mai bun exemplu este *Aufbau*-ul lui Carnap. Acolo avem un sistem al constituirii, precum și o teorie despre sistemele construcționale. Din această perspectivă, cartea lui Carnap poate fi privită ca una dintre cele mai importante scrieri metafizice ale secolului trecut¹⁹. Vom numi primele două (sau trei) componente „componente de nivel M” (prescurtat M-componente), iar ultimele „componente de nivel T” (T-componente).

În afara M-componentelor enumerate, mai există unul care este exemplificat în mod necesar de orice sistem categorial. Este un compartiment care mediază între categorii și entitățile găsite în experiență. Entitățile au nevoie de a li se atribui locuri (*topoi*) în domeniile categoriilor; prin urmare, vom numi acest M-component „topică categorială”. Ilustrări evidente ale acestui concept avem la Aristotel sau, în zilele noastre, la Peter Simons²⁰ și Amie Thomasson. Kant este un caz special; datorită particularităților sistemului său, noțiunea lui de „topică transcendentă” este mai dificil de acomodat în cadrul prezentei concepții²¹.

La Aristotel, topica categorială este constituită de celebrul „pătrat ontologic”, care divide entitățile în general, înainte de a fi subsumate

¹⁸ Trebuie să se distingă aici între definiția conceptului de categorie și lista definițiilor sau descripțiilor categoriilor particulare.

¹⁹ De obicei se vrea să se vadă în *Aufbau* un proiect de ontologie neutră metafizic. În acest sens Carnap a fost preluat de unii ontologi contemporani, care susțin posibilitatea ontologiilor pre-metafizice sau non-metafizice (e.g. J. Seibt). În opinia noastră Carnap face exact invers, adică construiește o metafizică structurală neutră ontologic; problema ontologică este diminuată ca însemnată și putem considera foarte ușor că Carnap nu are alte angajamente ontologice decât cele ale simțului comun.

²⁰ Este vorba despre noțiunea lui de sistematică metafizică.

²¹ Conceptul topicii transcendente apare dezvoltat în apendicele despre amfibolia conceptelor reflecției. Reflecția servește la a atribui obiectelor un loc în domeniul unei facultăți de cunoaștere, prin mijlocirea unei comparații între acestea și reprezentările noastre. Topica transcendentă cuprinde patru perechi de concepte ale reflecției, anume *identitate/diversitate*, *concordanță/discordanță*, *intern/extern*, *determinabil/determinație*. Aceste cupluri conceptuale (care nu sunt toate dihotomii) servesc la a atribui un loc obiectelor raportat la o facultate a cunoașterii, adică pentru a le livra fie intuiției, fie intelectului. Categoriile au nevoie, pentru a ridica o reprezentare la rang de obiect al cunoașterii, ca această reprezentare să fie identificată ca aflându-se în domeniul lor. Numai datorită topicii transcendente o reprezentare poate fi determinată mai întâi ca ceva sau ca nimic.

categoriilor, în patru tipuri logice, după criteriile combinate ale lui *dicitur de* și *in esse*: entități care sunt într-un subiect, dar nu se zic despre nici un subiect (accidente individuale), entități zise despre un subiect, dar care nu sunt într-un subiect (substanțe universale), entități care sunt într-un subiect și se zic despre un subiect (accidente universale) și entități care nici nu sunt într-un subiect, nici nu se zic despre un subiect (substanțe individuale)²². Această tetratomie *a priori* funcționează ca regulă pentru subsumarea entităților la categorii.

Amie Thomasson, pentru a lua și un exemplu contemporan, pleacă în construcția topicii categoriale pe care o propune de la două proprietăți și de la o relație de dependență ontologică, cu două specificări:

a fi real = df *x* este real dacă *x* are o localizare definită spațio-temporală²³;

a fi o stare intențională =df *x* este o stare intențională dacă *x* are capacitatea intrinsecă de a reprezenta ceva dincolo de el însuși;

dependență: necesar, dacă *a* există, atunci *a* există;

dependență istorică: necesar, pentru orice timp *t* la care *a* există, *b* există sau a existat atunci sau la un timp anterior;

dependență constantă: necesar, pentru orice timp *t* la care *a* există, *b* există la *t*;

dependență rigidă: dependență de un individual particular;

dependență generică: dependența de a exista *ceva* de un gen sau de altul (Thomasson 1997);

Aceste definiții implică patru teoreme:

Dependența constantă implică dependența istorică.

Dependența istorică implică dependența.

²² *Categorii*, 2, 1a–1b. De remarcat faptul că problema dacă subiectul predicăției este tot una cu subiectul inerenței nu s-a pus în exegeză. Or, credem că se poate argumenta că noțiunea de subiect al predicăției include pe cea de subiect al inerenței. Astfel, accidentele pot fi subiecte. Ca în enunțurile de tip „Roșeața nasului lui Moș Crăciun este greu de descris”, unde subiectul predicăției (să spunem subiectul logic) este un accident particular, deci nu o substanță (subiect ontologic). Dacă se ține seama de această distincție, atunci topica categorială a lui Aristotel devine mult mai complexă.

²³ Definiția este foarte contestabilă, întrucât termenii de masă nu referă la entități precis localizate; de exemplu „lapte” referă la un individual-general (J. Seibt) care se găsește disipat în multe poziții spațio-temporale. În același spirit Noica vorbea despre individual-generalul său, despre „element” care avea natura unie specii biologice. Unde este localizată specia „cal” (dacă admitem realismul lui Noica)?

Dacă a este rigid/istoric/constant dependent de b și b este real, atunci a este generic/istoric/constant dependent ce faptul de a exista ceva real.

Dacă a este rigid/istoric/constant dependent de b și b este o stare intențională, atunci a este generic/istoric/constant dependent de faptul de a exista ceva care este o stare intențională.

Pe baza acestor teoreme se poate întocmi topica categorială, adică un sistem exhaustiv de locuri logice ale categoriilor. Thomasson vorbește despre un set exhaustiv de „categorii”, unde nu se prejudecă asupra a care categorii sunt ocupate. Categoriile „neocupate” sunt însă doar combinații de descriptori categoriali care nu se proiectează în realitate în nici un fel, deci nu sunt categorii. „Categorii neocupate” înseamnă aici doar locuri categoriale neocupate. În funcție de dihotomia principală între lucru real și stare intențională, se obțin două matrici logice având aceeași structură:

Dependență de entități reale (Dependență de stări intenționale)					
			DG^{25}		$-DG$
			DGI^{24}		
			DGC^{25}		
DR^{26}	DRI^{27}	DRC^{28}			
		$-DR$			

Căsuțele negre desemnează combinațiile de descriptori categoriali incoerente, semantic imposibile, care nu pot deci să descrie nici o categorie. Astfel, nu pot exista entități dependente rigid și constant care nu sunt și dependente generic și constant; de asemenea, nu poate exista ceva care este dependent rigid dar nu este și dependent generic etc. Diversele categorii vehiculate de ontologi pot fi localizate în această topică, care arată relațiile lor logice mutuale.

Tabelul pe care l-am schițat atunci când am analizat noțiunea de cadru categorial la Körner poate fi pus acum sub semnul topicii categoriale, iar exemplele date ne-au arătat cum o astfel de topică poate sta la

baza diverselor sisteme categoriale. Thomasson va discuta și ea în mod asemănător posibilitățile umplerii locurilor propriiei topici categoriale.

Topica categorială este deci, cel mai adesea, un sistem de diviziuni conceptuale *a priori* (în general dihotomii), prin ale căror combinații ortogonale se determină o structură conceptuală în care se pot proiecta în același timp obiectele experienței și categoriile. Între „tăietura ontică” dată în simțul comun și prinsă de acesta în taxonomii și ierarhia categorială medierea se datorează topicii categoriale. O listă de categorii, un *Kantegorientafel* este doar un fragment al topicii categoriale, format din acele combinații de descriptori categoriali (termeni ai diviziunilor conceptuale) care primesc viza experiențială sau ontologică. Descriptorii categoriali ei înșiși nu sunt categorii, ci doar trăsături logice caracteristice mai multor categorii²⁴.

Confuzia dintre nivelul topicii categoriale (un M-component) și nivelul listei categoriale (un T-component) este gravă și duce la consecințe importante, dintre care cea mai evidentă este suplimentarea nejustificată a numărului de categorii. Vom ilustra această confuzie pe cazul sistemului categorial al lui Chisholm.

Într-unul dintre pasajele importante ale cărții sale, Chisholm afirmă următoarele:

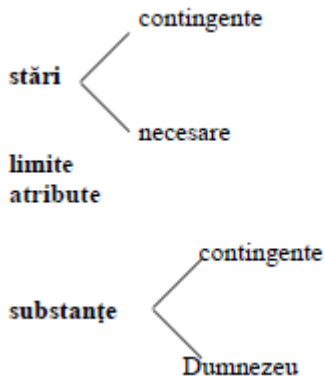
„Lucrurile contingente sunt divizate aici în acelea care sunt stări și acelea care nu sunt stări. Lucrurile contingente care nu sunt stări sunt individuali. Individualii contingenți, în schimb, sunt divizați în aceia care sunt ontologic dependenți de alți individuali și aceia care nu sunt dependenți de alți individuali. Aceia care sunt astfel dependenți sunt *marginii (limite)*; cele care nu sunt sunt *substanțe*.” (Chisholm 1996, 72).

Înainte, Chisholm determinase distincția entități necesare/entități contingente ca fiind prima dihotomie a sistemului său (*ibid.*, 17). Astfel, o nouă privire aruncată arborelui categoriilor chisholmiene ne arată că el uzează de cel puțin 3 dihotomii: contingent / necesar, stare / non-stare, ontologic dependent / ontologic independent. De fapt, dihotomia stare / non-stare nu are același statut ca și celelalte, întrucât starea este o categorie propriu-zisă la Chisholm și e luată ca logic primitivă, deci imposibil de definit în alți termeni. Dar non-starea nu poate fi considerată categorie, oricât de multă bunăvoință am avea, în primul rând pentru că este un concept negativ, chiar dacă o negație

²⁴ O concepție similară se găsește la Gustav Bergmann, în teoria lui a „felurilor ființei” (ways of being).

care afirmă. Chiar și numai atât și ar fi suficient pentru a arăta ca arborele lui Chisholm conține mai mult decât lista sa de categorii. Acest concept nu ar fi trebuit să fie prezent. În compensație, altele care ar fi trebuit să fie prezente (dacă non-starea este prezentă) sunt absente. Ne referim la termenii dihotomiei dependenți ontologic / independenți ontologic. Aceștia au același rang cu termenii dihotomiei necesar / contingent: prin combinarea lor non-redundantă determină locuri logice de categorii. Astfel, substanțele – categorie propriu-zisă – sunt entități cotingente, non-stări, independente ontologic. Locul lor logic este caracterizat de o combinație de descriptori categoriali aparținând tuturor celor trei dihotomii expuse înainte.

Așadar, lista categorială a lui Chisholm se obține eliminând termenii dihotomiilor care sunt elemente ale topicii categoriale; se elimină deci termeni: contingent, necesar, non-stare și se obține următoarea listă: stări, evenimente, limite, substanțe, atribute. Dintre acestea, evenimentele nu pot fi considerate propriu-zis o categorie, întrucât ele nu sunt decât o subclasă de stări, deci reductibile la acestea. Rămân, deci, patru categorii sau, la rigoare, șase:

Termenul „stare” are statutul confuz de a fi și element al topicii categoriale, și categorie. Acesta este efectul dogmei clasificationiste, care l-a împins pe Chisholm să-și prezinte lista de categorii sub forma unei clasificări (sau mai degrabă diviziuni). Pentru a suplini locurile lipsă, el a recurs la elementele topicii categoriale, la descriptori categoriali sau combinații de descriptori categoriali care nu individualizează nici o categorie, cum ar fi „contingent” sau „non-stare necesară”.

Un sistem categorial este, deci, un dublet $\langle M, T \rangle$, unde este interzis ca unul dintre componenții dubletului să fie vid. T conține obligatoriu o listă categorială L , și poate sau nu să conțină și un set de principii categoriale, P . Dacă un sistem categorial include un astfel de set, va fi numit „sistem categorial-principial”. Simpla prezență a lui L în T implică prezența constrângerilor Q și a topicii categoriale C în M ; singurele componente care pot lipsi sunt lista de definiții/descripții, Ds și definiția conceptului de categorie, Df . Dacă un sistem categorial include o listă Ds , sistemul se va numi „definit”. Dacă include o definiție Df , el va fi denumit „precis”. Astfel, avem următoarea clasificare generală a sistemelor categoriale (S):

- a) sisteme categorial-principiale precise definite (SCPPD)
 $S = \langle L, P, Df, Ds, Q, C \rangle$
- b) sisteme categorial-principiale precise non-definite (SCPPN)
 $S = \langle L, P, Ds, Q, C \rangle$
- c) sisteme categorial-principiale imprecise definite (SCPID)
 $S = \langle L, P, Df, Q, C \rangle$
- d) sisteme categorial-principiale imprecise non-definite (SCPIN)
 $S = \langle L, P, Q, C \rangle$
- e) sisteme categorial-aprincipiale precise definite (SCAPD)
 $S = \langle L, Df, Ds, Q, C \rangle$
- f) sisteme categorial-aprincipiale precise non-definite (SCAPN)
 $S = \langle L, Df, Q, C \rangle$
- g) sisteme categorial-aprincipiale imprecise definite (SCAID)
 $S = \langle L, Ds, Q, C \rangle$
- h) sisteme categorial-aprincipiale imprecise non-definite (SCAIN)
 $S = \langle L, Q, C \rangle$

Ne-am referit anterior la sistemele categoriale ale lui Aristotel și Kant. Nu este dificil să le încadrăm în clasificarea de mai sus. Astfel, cel al lui Aristotel nu conține o definiție a conceptului de categorie sau o listă de principii; el este deci un sistem categorial-aprincipial imprecis și definit (SCSID). Sistemul lui Kant nu are o listă de definiții ale categoriilor chiar dacă, așa cum mărturisea, era în posesia acestora. Este, deci, un sistem categorial-principial precis dar non-definit (SCPPN). Alte sisteme categoriale pot fi analizate cu ușurință utilizând clasificarea propusă mai sus. De exemplu, sistemul lui Chisholm este ca și cel al lui Aristotel, un SCSID, neconținând nici o definiție a conceptului de categorie, nici un set de principii categoriale. Considerăm clasificare

propusă suficient de fină pentru a include orice sistem categorial conceput sau existent.

Se pot face câteva remarci interesante plecând de la definițiile de mai sus.

În primul rând, conceptul de sistem categorial propus evită dogma clasificționistă, dar poate acomoda și sistemele care se prezintă sub forma arborelui unei diviziuni. De asemenea, el evită asumția generală că o categorie este un gen de entități, sau că există în genere o singură definiție validă a conceptului de categorie; conceptul propus consideră termenul „categorie” dependent de metateoria sistemului categorial.

În al doilea rând, se poate observa că cele mai multe dintre sistemele categoriale sunt încadrate între cele două extreme a) și h), în sensul de a nu fi nici maximale, nici minimale în privința complexității lor structurale. Un SCPPD reprezintă idealul de completitudine și claritate, iar un SCAIN reprezintă cazul de evitat, practic o simplă listă de categorii între care există raporturi logice. O enumerare ca cea celebră a lui Borjes²⁵, unde nu există constrângeri C, iar topica Q nu este unică, nu constituie un sistem categorial. În reconstrucția unui sistem categorial, trebuie să se încerce ridicarea sistemului cât mai aproape de un SCPPD, dacă e posibil chiar la SCPPD. Nu totdeauna se va putea ajunge până aici, datorită faptului că unele sisteme nu includ principii categoriale; în acest caz, se va încerca apropierea maximă de un SCAPD.

Noțiunii de sistem categorial astfel construite îi lipsește însă ceva. Raporturile logice între categorii, incluse în constrângerile Q, presupun, după observația lui Körner, o anumită logică, sau depind de o anumită logică, pe care filosoful menționat o vedea drept componentă a cadrelor categoriale. Whitehead însuși făcea observația că „schema speculativă” trebuie să includă noțiunile logicii (PR, 3). Astfel, noțiunea de sistem categorial trebuie întregită prin transformarea ei într-un triplet care să includă și o logică L: $S = \langle M, T, L \rangle$.

Clasificarea sistemelor categoriale propusă înainte nu este afectată de această modificare.

²⁵ Borjes, citând „o anume enciclopedie chineză”, dă următoarea clasificare: „animalele se împart în: a) animale aparținând Împăratului, b) îmbălsămate, c) împlânzite, d) porcei de lapte, e) sirene, f) animale fabuloase, g) câini în libertate, h) incluse în prezenta clasificare, i) care se agită ca nebunii, j) nenumărate, k) desenate cu o pensulă foarte fină din păr de cămilă, l) et caetera, m) care tocmai au spart ulciorul, n) care de departe par muște.” (*apud* Foucault 1996, 33).